

Dawid Lipski

"Z metodologii historii filozofii",
Michał Zembrzuski, Magdalena
Płotka, Andrzej Nowik, Adam
Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur
Andrzejuk, [w:] "Opera
philosophorum medii aevii. Textus et
studia", t. 14, Warszawa 2015 :
[recenzja]

Rocznik Tomistyczny 4, 379-382

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Recenzja

Michał Zembrzuski, Magdalena Płotka, Andrzej Nowik, Adam Filipowicz, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Z metodologii historii filozofii*, w: *Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia*, t.14, Warszawa 2015, ss. 160.

W publikacji ciągłej pt. *Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia* ukazała się w tomie 14 zbiorcza monografia szeroko podejmująca problematykę metodologii historii filozofii. Autorami poszczególnych rozdziałów są pracownicy i współpracownicy Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Publikacja oprócz krótkiego wstępu oraz dwóch apendyksów składa się z siedmiu powiązanych ze sobą części. Wspólnym mianownikiem rozdziałów ma być analiza zagadnienia historii filozofii, podjęta jako problem filozoficzny. Dokonuje się to albo w kontekście analizy poglądów wybranych autorów (m.in. S. Swieżawski; M. Gogacz; É. Gilson; N. Hartmann; J. Topolski) albo konkretnych dzieł (*Komentarz do „Etyki nikomachejskiej”* Tomasza z Akwinu czy *De Alexandri Magni fortuna aut virtute* Plutarcha z Cheronei).

Główny cel tej monografii jest jasno wyłożony we wstępie. Autorzy chcą zaprezentować historię filozofii w sposób „maksymalistyczny”, co przede wszystkim miałyby wskazywać, że ma ona stanowić badanie dziejów problemów filozoficznych. „Tą tezą autorzy nawiązują bezpośrednio do Gilsonowskiej koncepcji historii filozofii, jako *history of philosophy itself*, którą w Polsce upowszechniał Stefan Swieżawski oraz niektórzy z jego uczniów. Jednym z nich był Mieczysław Gogacz, który z kolei był mistrzem dla większości autorów tego tomu. Chcemy tą publikacją włączyć się w refleksję metodologiczną nad historią filozofii i przypomnieć jedną z najdonioślejszych jej wersji” (s. 12). Ma to być „problemocentryczna” i „tekstocentryczna” koncepcja historii filozofii (s. 10).

Poszczególne rozdziały stanowią autonomiczne (każdy z nich ma odrębne podsumowanie i słowa kluczowe w języku angielskim) analizy różnych zagad-

nień związanych z metodologią historii filozofii. Pierwsze, niejako wprowadzające do tej problematyki, jest opracowanie autorstwa Artura Andrzejuka zatytułowane *Filozoficzna koncepcja historii filozofii*. Autor koncentruje się w nim przede wszystkim na prezentacji i omówieniu koncepcji historii filozofii w ujęciu Étienne’a Gilsona i jej kontynuatorów (Stefan Swieżawski i Mieczysław Gogacz). Sama koncepcja tak uprawianej historii filozofii jako dyscypliny filozoficznej jest dość dobrze znana na polskim gruncie filozoficznym. Gilson postulował uprawianie historii filozofii jako analizy „czystych” problemów (idei) filozoficznych w dziejach filozofii z przekonaniem, że dzieje te mają swój „sens filozoficzny”, rzecz jasna nie w takim aspekcie, jak wskazywałby to G. Hegel. Ważne jest więc „dowartościowanie” samej historii filozofii i jej specyfiki. Dlatego Gilson proponował historię filozofii „właściwie pojętą” czy inaczej „samą w sobie” (*history of philosophy itself*).

Wkładem autora rozdziału jest wskazanie modyfikacji tej koncepcji u jej kontynuatorów, a przede wszystkim jej egzemplifikacja na konkretnym przypadku. A. Andrzejuk w skrótowy sposób analizuje rozwój w filozofii teorii relacji osobowych¹. Śledząc problematykę relacji międzyludzkich, ze szczególnym uwzględnieniem filozoficznych koncepcji miłości, autor wskazuje, że ludzie w tym, co dla nich najważniejsze, pozostają niezmienni. Zmienia się język, sposób wyrazu, nawet sposoby przeżywa-

nia, nie zmienia się jednak samo przeżycie, jego przyczyny są zawsze takie same: relacje z innymi (s. 31).

Drugi rozdział tej pracy zbiorowej zatytułowany *Ustalanie faktów, tworzenie uogólnień i badanie problemów filozoficznych w historii filozofii a realistyczna teoria poznania historycznego* autorstwa Michała Zembrzuskiego jako punkt wyjścia omawia koncepcję historii filozofii w ujęciu Nicolai Hartmanna. W koncepcji tej wskazuje się, że historia filozofii to historia problemów (nie systemów ani doktryn) metafizycznych. Problemy te są w pewien sposób niezmiennie w refleksji filozoficznej, co świadczy w konsekwencji o jedności samej problematyki filozoficznej. Choć autor przychyła się do traktowania filozofii i samych problemów filozoficznych w horyzoncie *philosophia perennis*, to ostatecznie odrzuca potraktowanie metafizyki przez Hartmanna jako analizy nierozwiązywalnych problemów, co definitywnie miałyby prowadzić do irracjonalizmu. Autor również, w przeciwieństwie do propozycji Hartmanna, widzi dużą rolę uogólnień w poznaniu historyczno-filozoficznym.

Część omawianych tu propozycji pokrywa się z analizami z rozdziału poprzedniego (É. Gilson, S. Swieżawski, M. Gogacz). Wartościowym i ciekawym podrozdziałem, który właściwie może funkcjonować jako samodzielna całość, jest *Historia filozofii jako pamięć filozofii*. Jest to próba interesującego spojrzenia na rolę pamięci i przypominania w kon-

¹ Pełną analizę tego zagadnienia podejmuje autor w: *Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych*, Warszawa 2012. Piszący te słowa miał możliwość współrecenzowania tej publikacji (zob. „Rocznik Tomistyczny” 3 [2014], s. 299-325).

tekście historii filozofii i samego historyka, np. „badania historyka filozofii dla działań filozofa są jak wyobrażenia przechowywane w pamięci, z których może on korzystać, by właściwie móc pracować już jako filozof” (s. 59) czy „pamięć i przypominanie, również naznaczone są dążnością do prawdziwości i wierności. Pozostają więc w zgodzie z rzeczywistością i w stałej relacji z tym, co pierwsze, źródłowe, i nie zadawałają się dowolną formułą oddającą treść pamięci” (s. 63).

Kolejne dwa rozdziały publikacji stanowią próbę analizy konkretnych tekstów filozoficznych. W obu przypadkach nie są to teksty „doniosłe filozoficznie”, ale stanowią dobrą egzemplifikację warsztatu pracy historyka filozofii.

Pierwszy tekst, będący komentarzem, stanowi trudność interpretacyjną już ze swojej natury. Izabella Andrzejuk w rozdziale zatytułowanym *Relacje między metodologią historii filozofii a metodyką działań historyka filozofii na przykładzie Komentarza św. Tomasza z Akwinu do „Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa* stosuje metodę analizy tekstu filozoficznego zaproponowaną przez Mieczysława Gogacza do jednej lekcji z komentarza Tomasza. Rozdział zawiera dwujęzyczne tłumaczenie fragmentu wspomnianego dzieła Akwinaty wraz z jego analizą. Tym samym autorka włącza się w dyskusję nie tylko nad sposobem interpretowania tekstów Tomasza z Akwinu, ale szerzej – pracy historyka filozofii nad tekstami średniowiecznymi. Wykorzystuje tu z powodzeniem reguły analizy tekstu M. Gogacza do poznania *intentionis auctoris* danego dzieła.

Kolejny rozdział autorstwa Adama Filipowicza analizuje problematykę filozoficzną zawartą w traktacie *De Alexandri Magni fortuna aut virtute* Plutarcha z Cheronei. Analiza tego tekstu poprzedzona jest krótką dyskusją nad samym przedmiotem badań historii filozofii, a tym samym jej statusu jako dyscypliny. Cały ten rozdział sprowadza się do ukazania pewnego – jak nazywa to sam autor – „problemu filozoficznie ważnego”. Tym problemem jest „idea misji cywilizacyjnej” (s. 97) na przykładzie roli Aleksandra Macedońskiego w przemianie świata barbarzyńskiego i zaszczepienia kultury greckiej w granicach jego imperium. Właśnie ta problematyka sytuuje już to zagadnienie w historii idei i kultury całego Zachodu.

A. Filipowicz, podobnie jak wszyscy autorzy tej monografii, chce przyznać historii filozofii należne jej miejsce w samej filozofii przez zwiększenie jej kompetencji w zajmowaniu się problemami filozoficznymi jako filozoficznymi, a nie jedynie jako historycznymi. Potwierdzać ma to dobór analizowanego traktatu *O szczęściu i dzielności Aleksandra*.

Do podobnych wniosków, choć dotyczących już samej historii i jej metodologii, prowadzą analizy Andrzeja Nowika w rozdziale zatytułowanym *Filozoficzne podstawy metodologii historii Jerzego Topolskiego*. Autor uwidacznia wpływ filozofii nie tylko na metodologię historii, jak chciał sam Topolski, ale również na koncepcje i uprawianie historii. Przy okazji autor nie szczędzi krytycznych uwag pod adresem Jerzego Topolskiego i silnych marksistowskich konotacji odnajdywanych w jego pracach. A. Nowik formułuje wniosek, że próba

tworzenia metodologii historii bez określonych podstaw filozoficznych nie jest możliwa, a sam Jerzy Topolski i jego prace nie pozostają tu wyjątkiem (marksizm czy szkoła lwowsko-warszawska) (s. 117).

Magdalena Płotka w części zatytułowanej *Filozoficzny status historii filozofii i jego konsekwencje dla paleografii* podejmuje problematykę roli paleografii jako narzędzia dla historyka filozofii. Prezentując stanowiska w dyskusji nad historią filozofii, wskazuje, że nadanie jej filozoficznego („problemocentrycznego”) charakteru w konsekwencji powoduje, że sama paleografia zostaje „nakierowana” na cele bardziej filozoficzne aniżeli historyczne. Rozdział wzbogacony jest o ciekawe uwagi dotyczące nie tylko aspektu badawczego paleografii i jej relacji do historii filozofii, ale dydaktyki, zarówno uczenia jak i nauczania, organizacji warsztatu pracy czy w końcu celów jej studiowania.

Ostatni rozdział tej pracy podejmuje problem „pograniczny” w historii filozofii. Artur Andrzejuk jako historyk filozofii chce w nim pokusić się o prześledzenie „przekładu problematyki i języka filozofii” jako „przetransportowania całej określonej teorii filozoficznej z jednego języka i kultury na inne” (s. 139). Czyniąc zastrzeżenie, że nie chodzi o pogłębianą analizę poszczególnych dzieł w dziejach filozofii, wydaje się, że rozdział ten spełnia zamierzony cel. U podstaw bowiem tego, co często funkcjonuje pod wspólną nazwą „filozofia średniowieczna”, znajdujemy wiele wpływów: syryjskich, perskich, arabskich a może i nawet hinduskich. Te źródła czasowo wcześniej zetknięte z filozofią grecką, zaczęły się z nią przenikać, wno-

sząc własny wkład w to, co średniowiecze odebrało już jako antyczne dziedzictwo kultury intelektualnej. Jak dodaje autor, każde z tych „pograniczny” zastoso- wało jeszcze swoisty „filtr translator- ski”, który wiązał się z określonym sposobem przekładu i interpretacji.

Wartościowym dodatkiem zamykającym publikację są *Reguły analizy treści tekstu filozoficznego* autorstwa Mieczysława Gogacza opracowane, wraz z obszernymi komentarzami, przez Michała Zembrzuskiego. Stanowią one wskazówki do pracy dla historyka filozofii. Ponadto znajdziemy też zestawienie literatury polsko- i obcojęzycznej dotyczącej metodologii historii filozofii.

Jak słusznie zauważają autorzy tej publikacji, historia filozofii często jest na różne sposoby deprecjonowana nawet przez samych filozofów. Wydaje się, że najczęściej sprowadza się ją do analizy poglądów danego autora („co powiedział dany filozof na jakiś temat”), ich genezy („od kogo się ich mógł nauczyć”) czy w końcu oddziaływania („czy u późniejszych filozofów odnajdziemy podobne poglądy”). Nie da się też ukryć, że często sami historycy miewają problemy z „dowartościowaniem” historii filozofii. Doniosłość badań historyka może być podważana przez brak jasnej koncepcji samej historii filozofii jak i określonej metodologii.

Omawiana publikacja porządkuje wiele zagadnień związanych z historią filozofii (cele, metody, sposoby analizy tekstów, interpretacje), jak również dostarcza potężnego zasobu argumentów w dyskusji nad statusem tej niezmiernie ważnej dla filozofii dyscypliny.